Департамент освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації
Комунальний заклад Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Навчально-методичний центр психологічної служби

Психологічна служба системи освіти Сумської області

(2020/2021 навчальний рік)

Суми – 2021

Психологічна служба системи освіти Сумської області (2020/2021 навчальний рік). / [Марухина І.В., Гавриленко С.О., Кондратенко Л.О., Растроста Г.Б.]: – Суми, 2021. – с.31.

Підготовлений за звітними матеріалами органів управління освітою аналітично-статичний звіт дає можливість проаналізувати виконання поставлених перед психологічною службою завдань, визначити шляхи удосконалення подальшої роботи органів управління освітою, практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти щодо психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу освітнього процесу.

Для органів управління освітою, психологів центрів професійного розвитку педагогічних працівників, керівників закладів освіти, практичних психологів та соціальних педагогів.

Відповідальні за випуск:

Ю.О. Нікітін, ректор комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, доктор історичних наук, доцент;

І.В. Марухина, завідувач навчально-методичного центру психологічної служби комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Навчальний 2020/2021 рік істотно відрізняється від попередніх. Насамперед тим, що через поширення пандемії COVID-19 учасники освітнього процесу змушені були докорінно змінювати і форми та методи навчання, і форми міжособистісного спілкування. Це призвело до виникнення в учнів певних ускладнень, як то відсутність зовнішнього контролю (або його послаблено) за виконанням навчальних завдань; труднощі самоорганізації і планування режиму навчальної роботи і відпочинку; обмеження соціальних контактів з однолітками. Вчителі змушені змінювати плани і навчальні програми з урахуванням застосування телекомунікаційних технологій; у режимі форс-мажору активно оволодівати новими формами роботи зі здобувачами освіти та їх батьками, передусім опановуючи дистанційні форми освітньої діяльності та надання фахової допомоги; змінювати усталений ритм життя. У свою чергу це зумовило необхідність суттєвих змін як у змістовому, так і в організаційно-методичному плані в діяльності працівників психологічної служби, актуалізувавши роботу спеціалістів щодо забезпечення психологічного супроводу освітнього процесу в умовах карантинних обмежень та збереження психологічного і соціального здоров'я учасників освітнього процесу.

Особливість року, що минув, обумовлена ще однією подією: 30-річчям психологічної служби системи освіти України. Психологічна служба на сьогодні є важливою складовою освітянської спільноти. Практичні психологи, соціальні педагоги долучені до вирішення найактуальніших завдань: супровід інклюзивного навчання, психологічна підтримка дітей та дорослих в умовах надзвичайних ситуацій, формування психологічно безпечного освітнього середовища.

Служба є, служба розвивається

Одним із стратегічних завдань модернізації освіти в Україні у контексті вимог єдиного європейського освітнього простору є розвиток освітніх систем, у тому числі й розвиток психологічної служби.

За інформацією органів управління освітою, на кінець 2020/2021 навчального року в закладах освіти області працювало 726 практичних психологів та соціальних педагогів, що становить 74,5% від нормативної потреби (загальнодержавний показник – 64%).

Забезпеченння закладів освіти спеціалістами психологічної служби (у % від потреби)

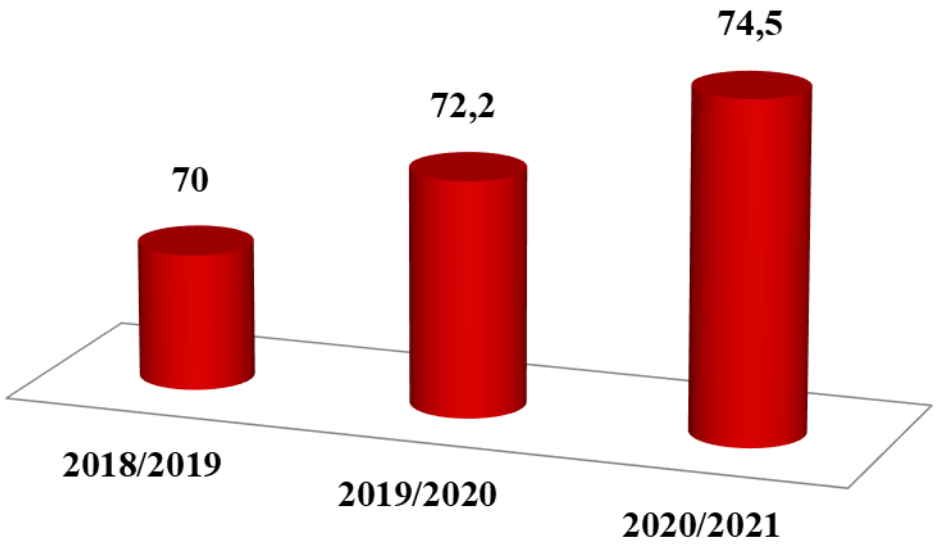

Найвищі показники забезпечення посадами практичних психологів та соціальних педагогів мають заклади загальної середньої (84% від нормативної потреби) та професійної (професійно-технічної) освіти (73,6%). Заклади дошкільної освіти забезпечено на 67,9%, фахової передвищої – на 62%, позашкільної – на 28,4%. При цьому показники забезпечення закладів освіти практичними психологами перевищують показники забезпечення соціальними педагогами.

Забезпеченння закладів освіти посадами практичних психологів (у % від потреби)

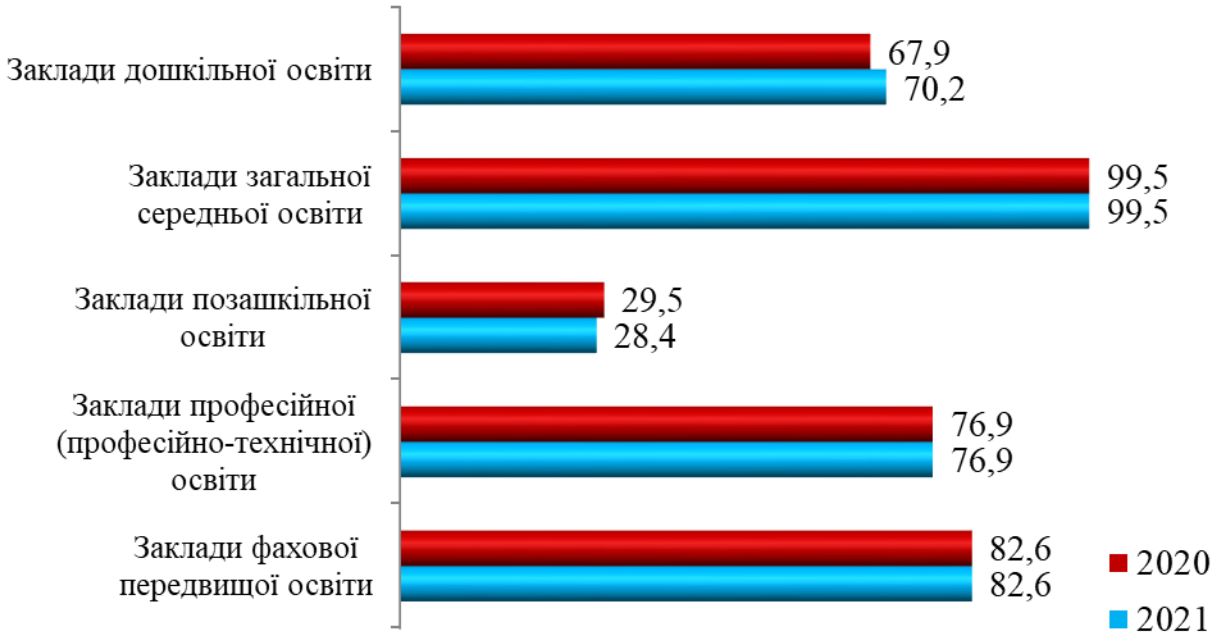

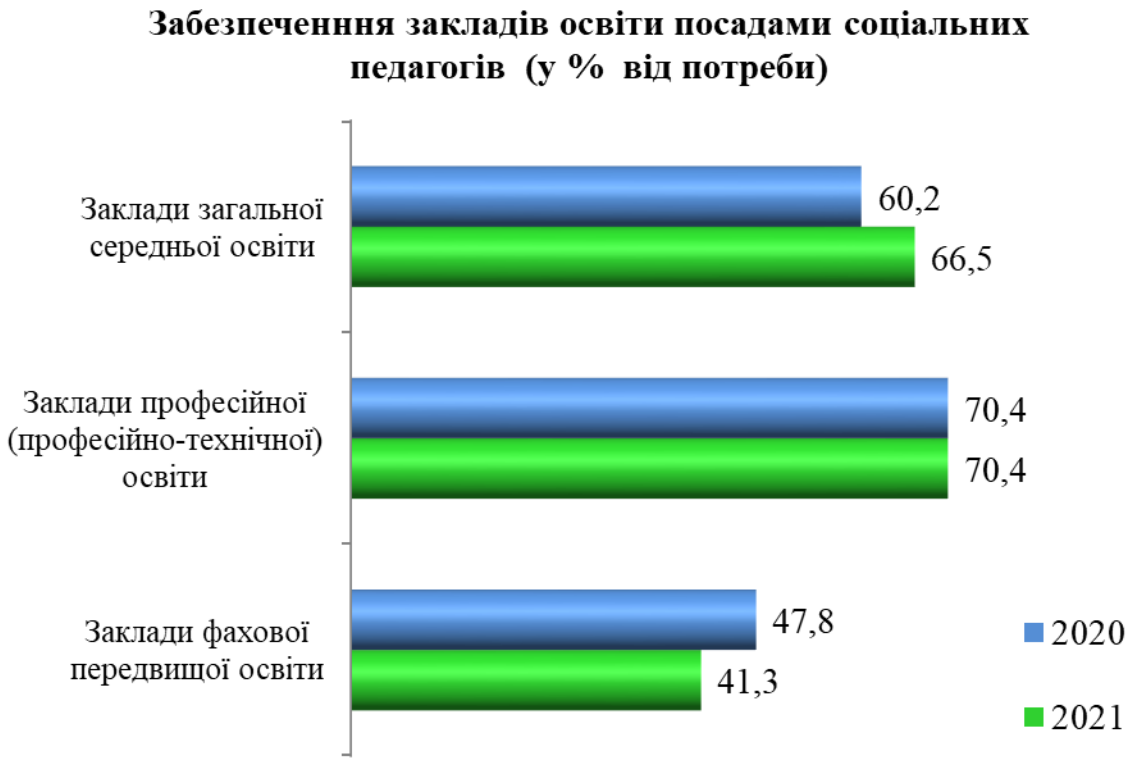

Загальний показник забезпечення закладів освіти всіх типів і форм власності посадами практичних психологів становить 80,6% від нормативної потреби (загальнодержавний показник – 72,7%), соціальними педагогами – 63,6% (загальнодержавний показник – 54,8%).

У розрізі територіальних громад стовідсоткове забезпечення спеціалістами служби мають заклади освіти Вільшанської, Коровинської, Чернеччинської сільських, Степанівської селищної, Дружбівської міської територіальних громад.

Забезпечення закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти спеціалістами психологічної служби (у % від потреби)

Поряд з тим, аналіз ситуації, що склалася в області щодо розвитку психологічної служби за підсумками навчального року, дозволяє виокремити питання, що потребують нагального вирішення.

Більше половини територіальних громад мають нижчий за обласний показник забезпечення закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти посадами практичних психологів та соціальних педагогів. Найнижчими ці показники є в Хотінській селищній, Юнаківській, Синівській сільських територіальних громадах.

Забезпечення закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти спеціалістами психологічної служби (у % від потреби)

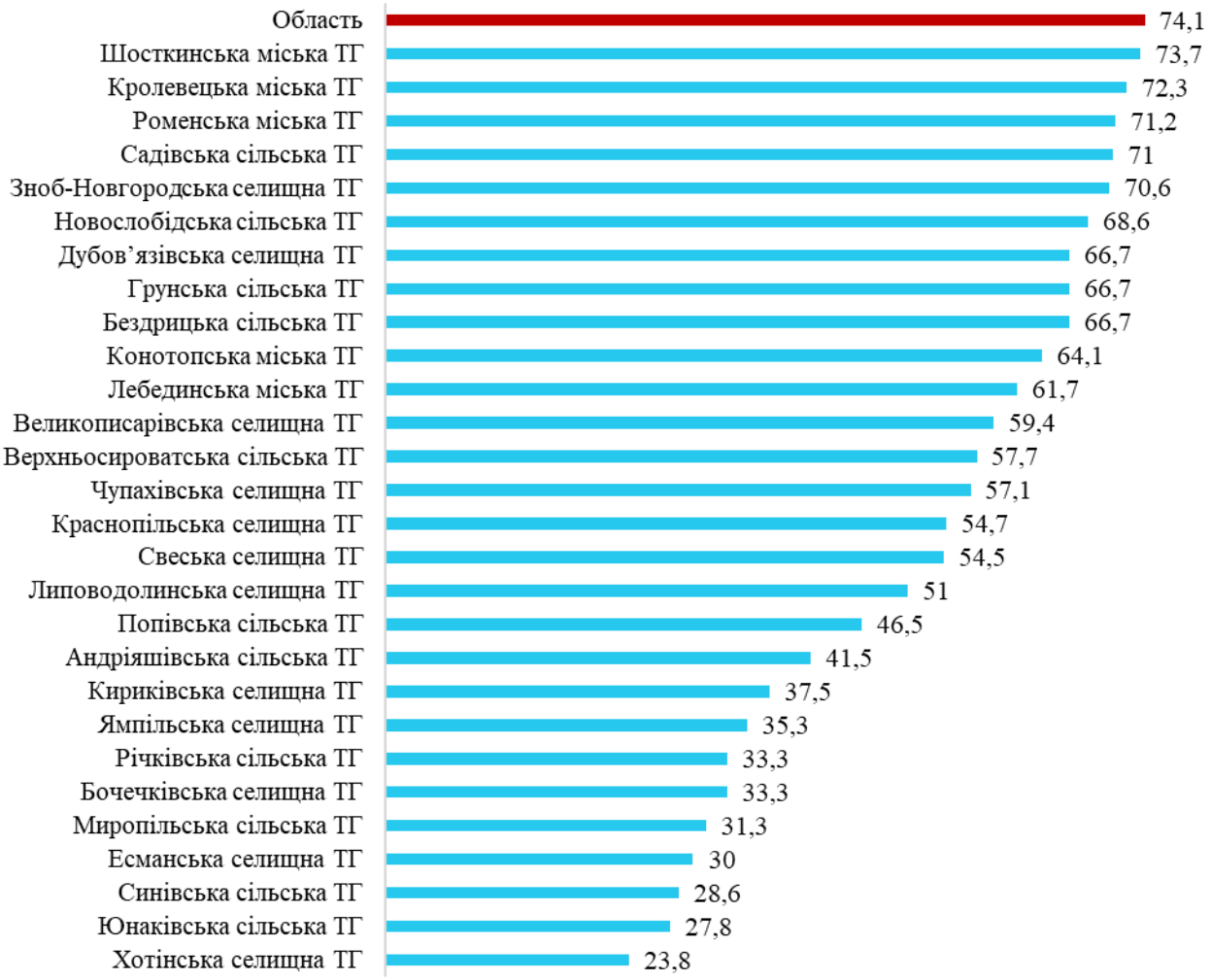

Відмічається зменшення, у порівнянні з 2019/2020 навчальним роком, показника забезпечення спеціалістами служби закладів позашкільної та фахової передвищої освіти.

У закладах дошкільної освіти Бездрицької, Березівської, Боромлянської, Грунської, Миропільської, Новослобідської, Попівської, Річківської, Синівської, Хмелівської, Юнаківської сільських, Бочечківської, Дубов'язівської, Есманської, Кириківської, Свеської, Хотінської, Чупахівської, Ямпільської селищних територіальних громад не введено жодної посади практичного психолога.

Забезпечення закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти практичними психологами (у % від потреби)

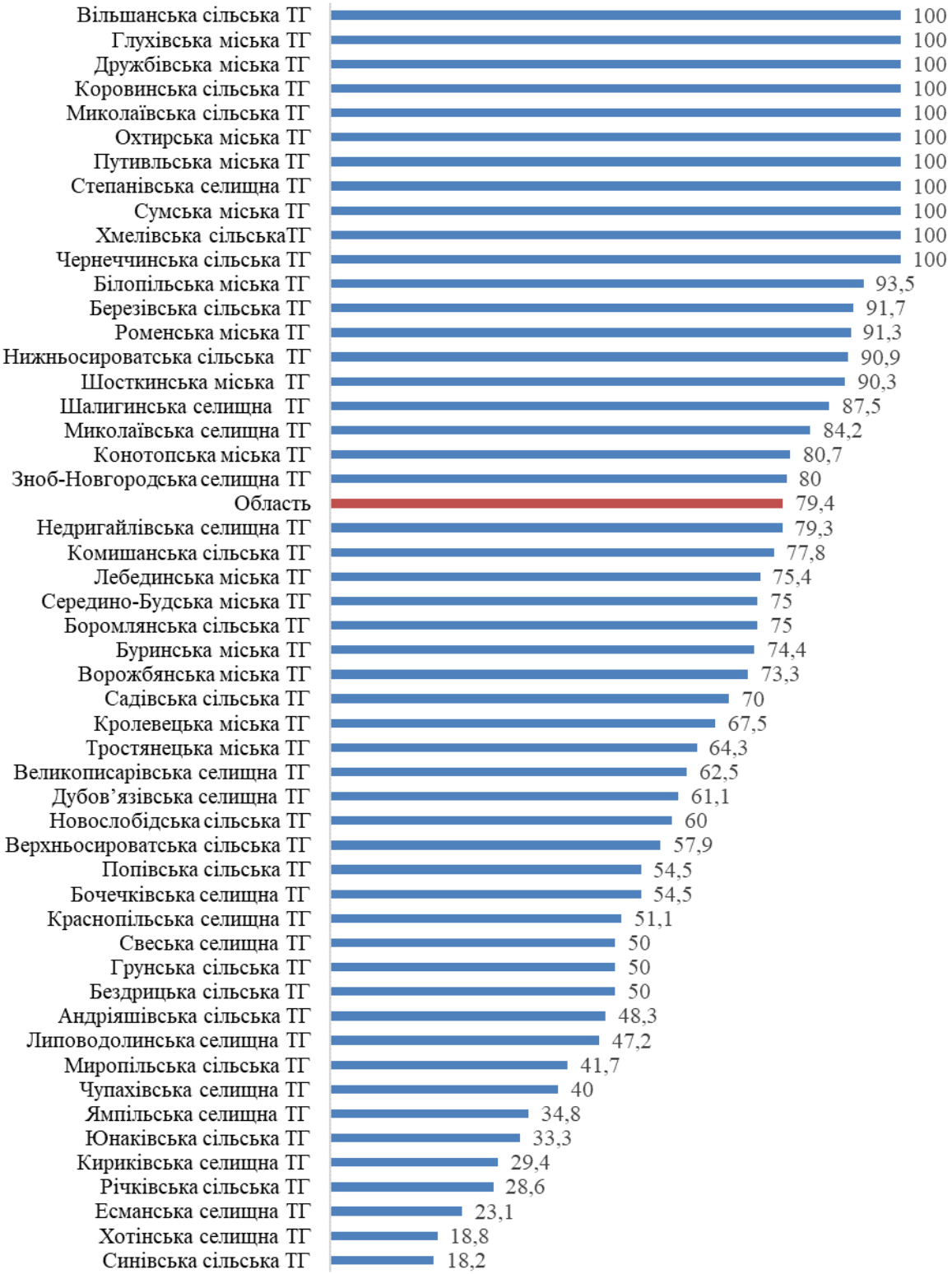

Відсутність практичного психолога унеможливлює раннє виявлення дітей з особливими освітніми потребами, забезпечення своєчасної корекції їх розвитку. Станом на 01.08.2021 в закладах дошкільної освіти області на інклюзивному навчанні перебуває 109 дітей, психологічну підтримку яким надають 47 практичних психологів. При цьому в Грунській, Садівській, Комишанській сільських, Бочечківській селищній територіальних громадах діти з особливими освітніми потребами не забезпечені психологічним супроводом у зв'язку з відсутністю в штаті закладу практичного психолога. Проте дошкільники є найбільш перспективною віковою групою дітей у плані позитивних прогнозів щодо подолання порушень у розвитку дитини, профілактики дезадаптації.

У Миколаївській, Миропільській сільських, Бочечківській селищній територіальних громадах у закладах загальної середньої освіти відсутні посади соціальних педагогів. Слід зауважити, що саме ця категорія педагогічних працівників надає дієву допомогу дітям та їх родинам у вирішенні важливих проблем соціального характеру.

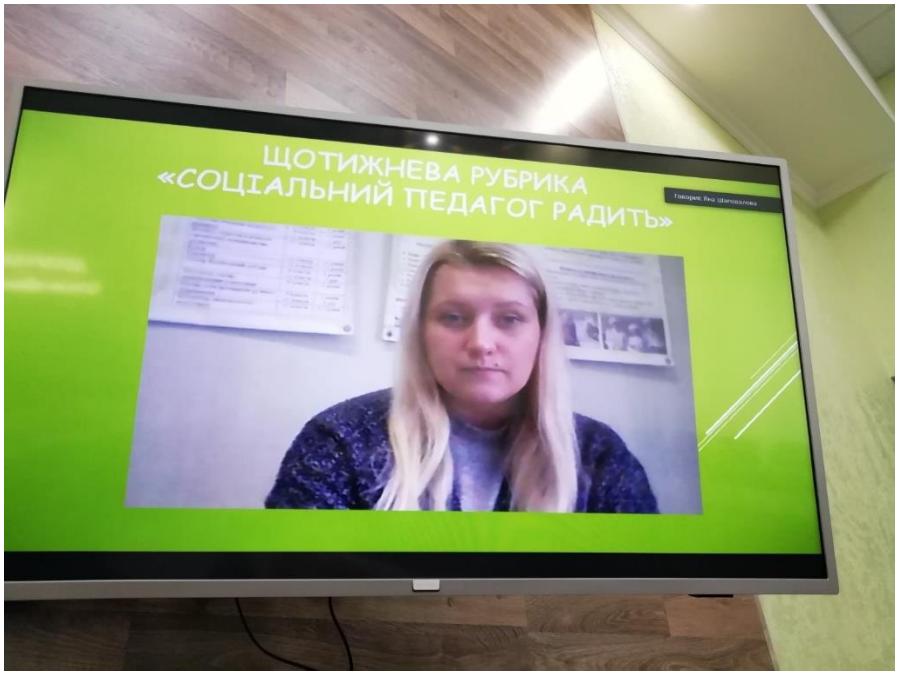

Забезпечення закладів дошкільної, загальної середньої освіти соціальними педагогами (у % від потреби)

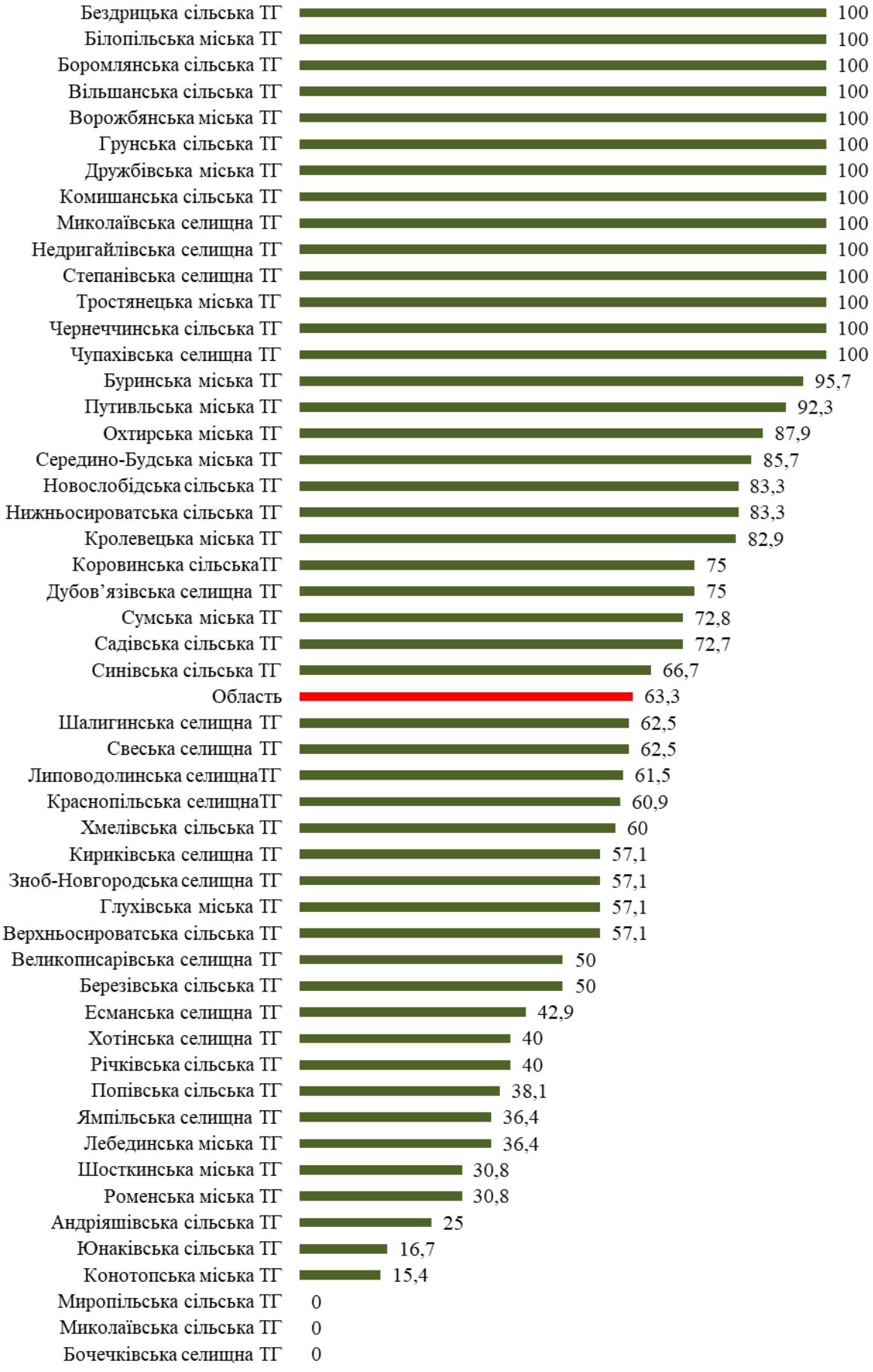

Суттєвою проблемою залишається дефіцит ставок практичних психологів та соціальних педагогів відносно затверджених нормативів чисельності. Особливо гостро він відчувається в сільській місцевості.

Забезпечення спеціалістами служби закладів освіти в сільській та міській місцевостях (у % від потреби)

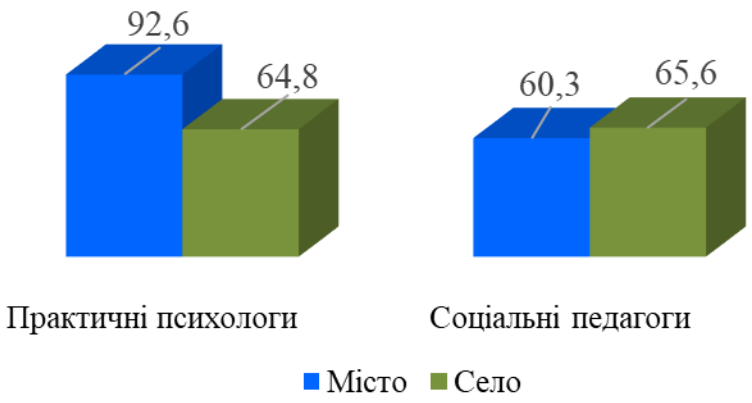

Загалом дефіцит ставок спеціалістів служби складає 190,75 ставки (2020 рік – 218,8 ставки), із них – 93 ставки практичних психологів і 97,75 ставки соціальних педагогів. Як наслідок, значна кількість закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної) освіти залишається без психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу.

Проте сучасний заклад освіти не може функціонувати без практичного психолога та соціального педагога. На необхідність забезпечення кожного закладу освіти спеціалістами психологічної служби орієнтує органи управління освітою, керівників закладів освіти й Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, що затверджена указом Президента України від 25.05.2021 №195/2020.

Мета діяльності – цілісна, конкурентноздатна особистість

Відповідно до концепції Нової української школи, випускник школи – цілісна особистість, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення. Яким чином психологічна служба залучена до процесу розвитку, виховання і соціалізації дитини як майбутнього конкурентоздатного випускника?

Формування цілісної, психічно здорової та соціально благополучної особистості є одним із пріоритетних завдань діяльності спеціалістів психологічної служби. Реалізуючи це завдання, практичні психологи, соціальні педагоги протягом року провели системні заходи зі здобувачами освіти за усіма напрямками роботи (таблиця 1).

Таблиця 1

Зведені дані щодо роботи працівників психологічної служби у 2020/2021 навчальному році з дітьми

Напрями роботи / фахівці	Консультування (індивідуальне), охоплено осіб	Консультування (групове), охоплено осіб	Профілактика (індивідуальна), охоплено осіб	Профілактика (групова), охоплено осіб	Корекційна (індивідуальна), охоплено осіб	Корекційна (групова), охоплено осіб	Навчальна діяльність (охоплено осіб)	Проведення ділових ігор, тренінгів, охоплено осіб	Зв'язки з громадськістю, охоплено осіб	Просвіта, охоплено осіб
практичні психологи	23375	52694	8536	78012	3852	28131	5444	42252	7995	96089
соціальні педагоги	9307	25253	5518	45474	505	4314	2273	21960	5953	57250

Практичні, тренінгові заняття сприяли формуванню у здобувачів освіти навичок спілкування з однолітками і дорослими, уміння розв'язувати конфліктні ситуації мирним шляхом, відповідально ставитися до власного здоров'я, робити усвідомлений вибір, протидіяти насильству, булінгу, а також розвитку толерантності та соціальної активності.

Невід'ємною складовою особистості сучасного випускника є психологічна культура. Саме з метою розвитку психологічної культури здобувачів освіти у 2015 році було започатковано обласний дистанційний проєкт «Мій світ психології». У 2020/2021 навчальному році до участі в проєкті зареєструвалося 290 старшокласників із 40 сільських, селищних, міських територіальних громад.

Проєкт реалізовувався у 2 етапи: І етап – з 26 лютого до 14 березня 2021 року; ІІ етап – із 16 березня до 10 квітня 2021 року. На першому етапі учням необхідно було надати відповіді на тестові завдання з теми «Емоції та почуття», на другому – створити дорожню карту емоційного розвитку особистості, починаючи з дошкільного віку та закінчуючи старшим підлітковим віком.

У першому етапі взяли участь 160 учнів, у другому – 100. За результатами участі в двох етапах 31 учня відзначено дипломами, з них перших 16 – дипломами І ступеня. Серед них:

Істоміна Ангеліна, *Дружбівський навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад Дружбівської міської ради*

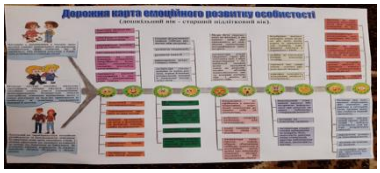

Арєхова Ганна, *Самотоївська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Краснопільської селищної ради*

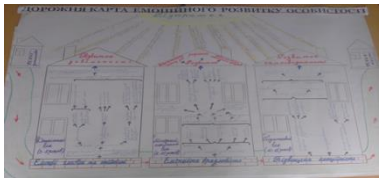

Кулинич Валерія, *Липоводолинська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів Липоводолинської селищної ради*

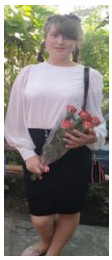
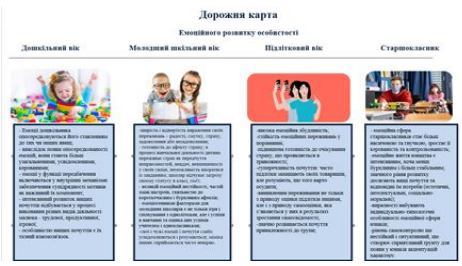

Воропай Валерія, *Роменська загально-освітня школа І-ІІ ступенів № 6 Роменської міської ради*

Грибинюк Анастасія, *Лебединський заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 5 Лебединської міської ради*

Заровня Ганна, *Улянівський навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад Миколаївської селищної ради*

Ковальчук Вікторія, *Лебединський заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 4 Лебединської міської ради*

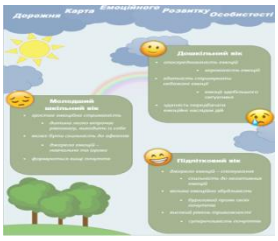

Кучмєєва Поліна, *Стецьківський заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Сумської міської ради*

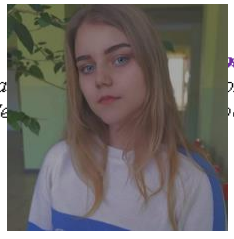

…ина, *Токарівська …ла І-ІІІ ступенів …ади*

Чаплинчин Ліна, *Баницький навчально-виховний комплекс: дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Глухівської міської ради*

***Прокопенко Марія**, Комунальний заклад Березівської сільської ради «Шевченківський навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, дошкільний навчальний заклад «Суничка»*

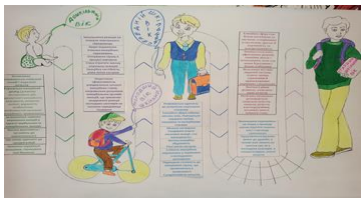

***Соколовська Евеліна**, Козацький навчально-виховний комплекс: «загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад» Бочечківської сільської ради світня*

***Ращупкіна Аліна**, Роменська загальноосвітня школа І-ІІ ступенів № 4 Роменської міської ради*

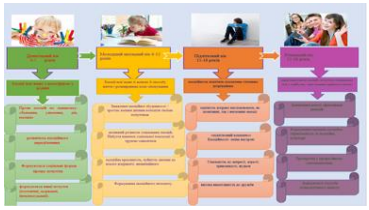

***Самко Марина**, Воронізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів імені П.О.Куліша Шосткинської міської ради*

***Стеценко Софія**, Білопільська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 1 Білопільської міської ради*

***Трачук Ірина**, Білопільська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 1 Білопільської міської ради*

На думку учасників, проєкт допомагає краще пізнати себе, свої прагнення, почуття, а відтак, краще розуміти інших, будувати конструктивні стосунки один з одним, формувати усталений світогляд та систему цінностей.

Завдання, що пропонувалися учасникам, стосувалися поглиблення знань щодо емоційного розвитку особистості, стресостійкості. Це особливо актуально в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема, уведення карантинних обмежень у зв'язку з пандемією COVID-19, переходу на дистанційне навчання.

За заявою ООН, пандемія COVID-19 окрім фізичних та економічних має значні соціальні та індивідуальні психологічні наслідки, зокрема, паніку, немотивовану агресію, обмеження соціальних контактів, депресію, недовіру та інші. Це підтверджують і результати фокус-групових інтерв'ю «Карантин як тригер психологічних та соціальних проблем», що були проведені навчально-методичним центром психологічної служби комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти у листопаді 2020 року.

Проблеми, які найбільш поширені через COVID-19 та запровадження карантинних заходів (за 10-бальною шкалою)

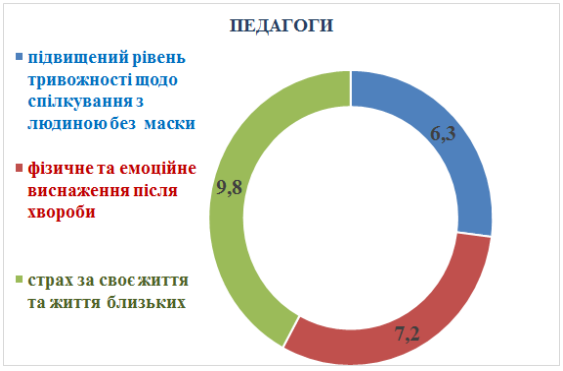

З огляду на ці проблеми, одним із пріоритетів діяльності психологічної служби області протягом року було подолання соціально-психологічних наслідків пандемії в закладах освіти засобами прикладної психології та соціальної педагогіки. Спеціалістами служби проведено майже 2 тисячі групових та індивідуальних консультацій для батьків, педагогів щодо зниження рівня тривожності в дітей. Найбільше консультацій проведено практичними психологами, соціальними педагогами закладів освіти Шосткинської, Сумської, Буринської міських, Липоводолинської селищної територіальних громад

З метою підвищення рівня стресостійкості для учасників освітнього процесу в офлайн та онлайн режимах проведено понад 4 тисячі просвітницько-профілактичних заходів (семінари, вебінари, тренінгові заняття). Так, у Лебединській міській територіальній громаді проведено 753 такі заходи, Кролевецькій міській – 657, Сумській міській – 775, Роменській міській – 390, Грунській сільській – 121, Новослобідській сільській – 73.

Зусилля практичних психологів було спрямовано і на попередження професійного вигорання педагогів, виникнення невротичних розладів та психосоматичних захворювань. Спеціалістами проведено понад 2 тисячі групових та індивідуальних консультацій щодо зниження рівня тривожності в умовах дистанційного навчання («Як подолати тривогу під час підготовки до онлайн-уроків», «Як допомогти дитині підготуватися до ДПА/ЗНО в умовах пандемії», «Дистанційне навчання. Умови успішної продуктивної роботи», «Психогігієна професійної діяльності педагога в умовах карантину», «Як утримати увагу дітей під

час онлайн-занять», «Увага! COVID-19! Способи подолання хвилювання у дітей»).

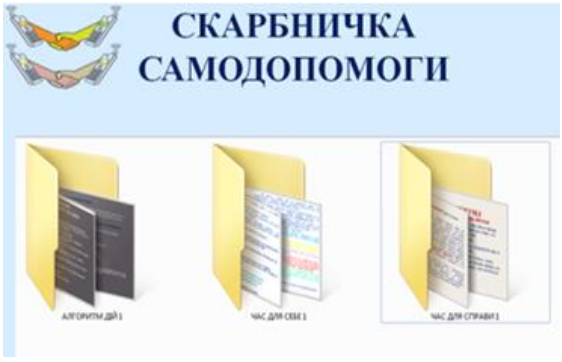

Заслуговує на увагу досвід роботи практичних психологів Жилякової Л.М. (Охтирська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів імені Б.Д. Антоненка-Давидовича Охтирської міської ради), Антоненко І.Г. (Сумський заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 26 Сумської міської ради) щодо створення на платформі Офіс 365 (застосунок Teams) онлайн-кабінетів для педагогів, де надаються рекомендації з профілактики емоційного вигорання та відновлення ресурсів у педагогів, тайм-менеджменту професійної діяльності в умовах дистанційного навчання.

Дистанційне навчання виявилося викликом не тільки для педагогів, але й для здобувачів освіти, адже воно унеможливило зустрічі з друзями, однокласниками, педагогами, поставило учнів перед необхідністю опановувати нові форми навчання. Тому з метою зниження рівня тривожності, розвитку самоконтролю, самоорганізації в умовах дистанційного навчання спеціалістами проведено профілактичні та розвиткові офлайн/онлайн індивідуальні, групові заняття з учнями «Поради учням під час дистанційного навчання», «Як навчатись вдома», «Давайте вчитись правильно керувати емоціями», «Як приєднатися та почати працювати в Google Classroom?», «Дистанційне навчання та режим дня», «Стреси в нашому житті. Як захистити себе від них?», «П’ять способів як зберегти своє психічне здоров’я», «Уникаємо погіршення психологічного стану під час карантину» (усього майже 2 тисячі заходів). Найбільше таких занять проведено спеціалістами психологічних служб Сумської, Лебединської, Кролевецької, Конотопської міських, Липоводолинської, Краснопільської селищних територіальних громад.

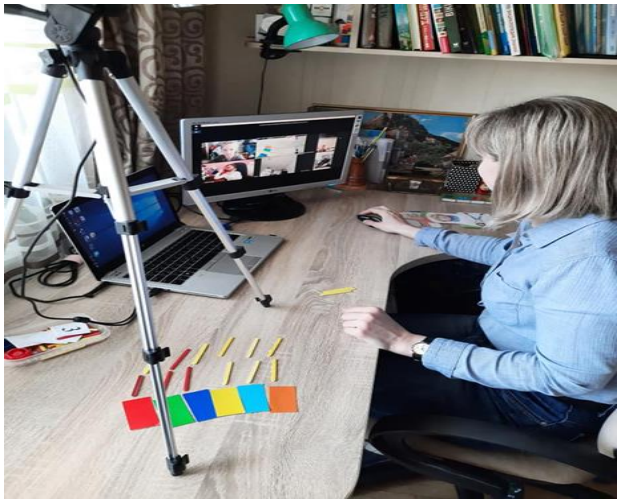

Роботу з дітьми дошкільного віку в умовах карантинних обмежень було спрямовано на зниження рівня тривожності, формування стресостійкості. Значний досвід цієї роботи накопичено практичними психологами закладів дошкільної освіти Сумської та Кролевецької міських територіальних громад. Так, практичним психологом Сумського дошкільного навчального закладу (центр розвитку дитини) № 18 «Зірниця» Івченко Г.О. активно проводяться заняття за програмою «Безпечний простір» (автор С.О. Богданов), метою якої є підвищення в дітей дошкільного віку стійкості до переживання наслідків стресу.

В умовах пандемії COVID-19 актуальною є психологічна підтримка батьків. Зважаючи на карантинні обмеження, підтримка батькам надається здебільшого через соціальні мережі (вебсайти закладів освіти, сторінки у Facebook) або через спілкування у Viber-групах. Заслуговує на увагу робота психологічних служб Глухівської, Білопільської міських, Чернеччинської сільської територіальних громад, які створили у соціальній мережі Facebook відповідні сторінки для батьків, де надають консультації щодо оптимізації батьківсько-дитячих стосунків, практичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності саморегуляції особистості та регуляції соціальної взаємодії в умовах високого ризику виникнення внутрішніх та міжособистісних конфліктів, психопрофілактичні та гігієнічні заходи у вихованні дітей дошкільного та шкільного віку.

Подібні сторінки створено практичними психологами, соціальними педагогами Недригайлівської спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів (опорний заклад) Недригайлівської селищної, Липоводолинської спеціалізованої школи I-III ступенів Липоводолинської селищної, Старосільської загальноосвітньої школи I-III ступенів Нижньосироватської сільської, Басівського навчально-виховного комплексу: загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад Юнаківської сільської, Есманьської загальноосвітньої школи I-III ступенів Есманьської сільської територіальних громад, Комунального закладу Березівської сільської ради «Березівський навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад «Веселка» та іншими. Інформація для батьків надається і на власних сторінках спеціалістів. Так, у Сумській міській територіальній громаді такі сторінки створено 46 спеціалістами, у Липоводолинській селищній територіальній громаді всі спеціалісти (4) мають сторінку у Facebook.

Виклики, з якими стикнулися учасники освітнього процесу, карантинні обмеження, перехід на дистанційне навчання зумовили необхідність оволодіння та використання в роботі практичними психологами та соціальними педагогами інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій. З метою забезпечення ефективного психологічного супроводу освітнього процесу в закладах освіти області в умовах синхронного та асинхронного режимів дистанційного навчання в листопаді 2020 року було створено обласну творчу групу, до якої ввійшли практичні психологи закладів загальної середньої та професійної (професійно-

технічної) освіти. Для учасників творчої групи навчально-методичним центром психологічної служби комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти проведено 5 засідань, під час яких розглянуто питання як методичного характеру, так і конкретних прикладних аспектів застосування інформаційно-комунікаційних технологій у роботі практичного психолога.

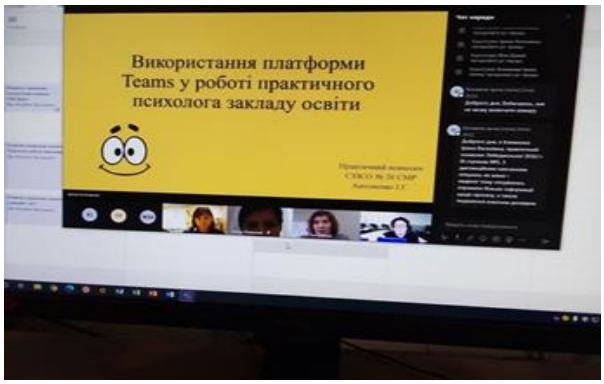

За результатами роботи творчої групи розроблено алгоритм роботи спеціаліста щодо створення онлайн-кабінету практичного психолога/соціального педагога, рекомендації щодо використання мобільних застосунків у практичній роботі з усіма учасниками освітнього процесу. Цей алгоритм презентовано під час онлайн-семінарів, вебінарів, проведених навчально-методичним центром психологічної служби комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти протягом грудня 2020 року – лютого 2021 року. Досвід роботи обласної творчої групи висвітлено на Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Освітній простір в умовах пандемії: психологічні проблеми та рішення» (12 березня 2021 року), узагальнено в методичних рекомендаціях «Організація психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу в умовах дистанційного навчання» (затверджено вченою радою комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, протокол № 5 від 03.06.2021).

Значну увагу спеціалістами служби було приділено формуванню безпечного освітнього середовища, яке є одним із базових компонентів підвищення якості освіти, визначених Всеукраїнською стратегічною сесією «Освіта України – 30. Національний технопарк з підвищення якості освіти». Під час Всеукраїнського тижня протидії булінгу, Міжнародного дня протидії булінгу практичними психологами, соціальними педагогами проведено навчальні семінари, тренінги для педагогів та здобувачів освіти з тем «Способи самодопомоги в стресових ситуаціях», «Способи створення безпечної психологічної взаємодії та співпраці з учнями та батьками», «Особливості партнерського, діалогічного спілкування», «Психологічне насильство та шляхи його попередження», «Проектування ненасильницьких альтернативних моделей поведінки», «Формування психологічно безпечного простору у класах/групах», «Розвиток навичок підтримуючого спілкування» тощо.

Дієвим способом встановлення безпечного, комфортного середовища у закладі освіти є впровадження програм примирення серед однолітків, що навчають учнів навичкам вирішення конфліктів ненасильницьким шляхом за допомогою медіаторів (посередників) шляхом створення служб порозуміння. У 2020/2021 навчальному році служби порозуміння функціонували у 68 освітніх закладах області. Шкільними медіаторами упродовж року проведено 519 «кіл примирення» та 160 медіацій, якими було охоплено 4 845 осіб.

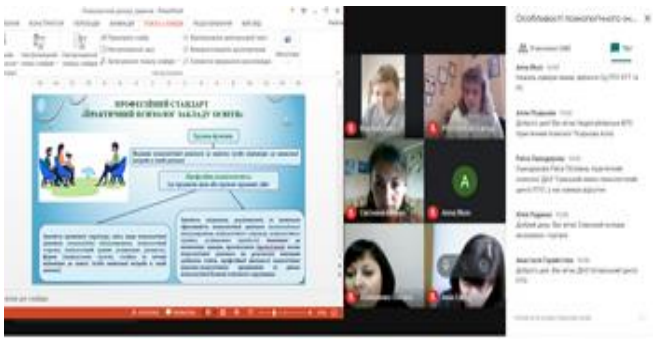

Стрімкий розвиток і кардинально нові технології відтворення сучасних інформаційно-комунікативних потоків, навчання в онлайн-режимі зумовили необхідність формування в учасників освітнього процесу навичок свідомого, відповідального споживання медіапродукції, розвитку критичного мислення, здатності відокремлювати оціночні судження від реальних фактів; споживати інформацію лише в обсягах, необхідних для вирішення певної життєвої ситуації; адекватно оцінювати масштаби життєвої ситуації та виважено її вирішувати; зберігати власне психологічне здоров'я, опановуючи техніки захисту та самодопомоги. Практичними психологами, соціальними педагогами у Фейсбуці, групі Viber, на сервісі для онлайн-спілкування CLASSROOM з цією метою надано понад 3 тисячі консультацій батькам, 5 078 – педагогам, 5 699 – здобувачам освіти.

Своєрідним підсумком роботи спеціалістів психологічної служби системи освіти області за рік став Тиждень психології. Стартував Тиждень з челенджу #30роківУСПІХ, присвяченого 30-річчю психологічної служби системи освіти України. Челендж мав на меті пропаганду досягнень та успіхів спеціалістів служби. Відео-звіти, презентації професійних надбань представлено практичними психологами, соціальними педагогами на сторінці навчально-методичного центру психологічної служби комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної освіти та у рубриці «Палітра успіху» на сайті центру.

Підсумком Тижня став Психологічний Форум, під час якого було започатковано «Живу книгу психологічної служби Сумщини». Перші сторінки книги присвячено людям, які стояли у витоків створення психологічної служби системи освіти області: Володимиру Федоровичу Живодьору, Леоніду Васильовичу Самбуру, Тетяні Олександрівні Верем'юк.

У рамках Форуму було започатковано ще одну ініціативу – «Палітра успіху», що покликана познайомити з досяг-

неннями кожної з 51 психологічної служби області. Першими своїм досвідом поділилися колеги із Сумської, Кролевецької, Конотопської, Роменської, Лебединської міських територіальних громад.

До Міжнародного дня сім'ї спеціалістами служби проведено інтерактивну онлайн-гру «КВІТЧЕЛ» (квітка чеснот людини). Під час гри діти та батьки створювали індивідуальні та сімейні квітки чеснот людини, ділилися ними один з одним, організовували онлайн-виставки.

Поряд із тим у роботі спеціалістів психологічної служби щодо реалізації основних завдань діяльності є і певні проблеми.

Значну роль у формуванні цілісної, конкурентноздатної особистості відіграє впровадження в освітній процес факультативів та курсів соціально-психологічної спрямованості. На жаль, не всі керівники закладів освіти це усвідомлюють. У 2020/2021 навчальному році факультативні курси соціально-психологічної спрямованості було впроваджено лише у 22,2% закладів загальної середньої освіти. У закладах освіти 24 територіальних громад не впроваджується жоден факультатив, гурток чи спецкурс.

Не може не турбувати і ситуація щодо впровадження програм з попередження домашнього насильства та булінгу. Протягом року програми, спрямовані на попередження цих соціально-психологічних проблем, впроваджувалися лише в 64 закладах загальної середньої освіти. І це тоді, коли практичними психологами, соціальними педагогами протягом року зареєстровано 2 800 звернень від учасників освітнього процесу щодо проявів насильства та цькування в освітньому середовищі, ще 796 – щодо домашнього насильства.

У сучасних умовах одним із ефективних засобів зв'язку з учнями та їх батьками є сайти закладів освіти. За інформацією органів управління освітою, в окремих закладах спеціалістами психологічної служби не створено сторінки служби на сайті закладу освіти. Серед практичних психологів ці сторінки відсутні у закладах освіти Білопільської міської, Синівської сільської, Ямпільської селищної територіальних громад; серед соціальних педагогів – Бездрицької, Верхньосироватської, Коровинської, Комишанської, Попівської, Синівської, Хмелівської, Юнаківської сільських, Ямпільської селищної, Білопільської, Глухівської, Тростянецької міських територіальних громад. У той же час наявність такої сторінки сприяє підвищенню психологічної культури учасників освітнього процесу, інтеграції практичної психології не тільки в заклади освіти, але й широкі кола громадськості.

Досконалість – професійна необхідність

Створенню умов для розкриття талантів дитини може сприяти фахівець, який сам є творчим та відповідальним, готовим удосконалюватися, професійно зростати. Яким же чином забезпечується науково-методичний супровід діяльності спеціалістів психологічної служби області?

Упущення в роботі спеціалістів служби певною мірою обумовлені ліквідацією методичних служб органів управління освітою, що призвело до послаблення, а в ряді випадків повної відсутності фахової підтримки практичних психологів та соціальних педагогів. На кінець року тільки в 18 із 22 центрів професійного розвитку педагогічних працівників області уведено посади психологів, на яких покладено функції консультативної підтримки спеціалістів служби.

У той же час діяльність психологічної служби складна і потребує постійного науково-методичного наповнення, чіткого визначення меж компетентності. Сьогодні вкрай важливо не лише озброїти практичного психолога і соціального педагога сучасними методиками і технологіями, але й допомогти побачити перспективу власної професійної реалізації у повному обсязі, створити умови для її досягнення. За таких умов значно зростає роль навчально-методичного центру психологічної служби Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (далі – Центр), який є науково-методичним осередком регіональної психологічної служби.

Реалізація науково-методичного забезпечення діяльності спеціалістів служби здійснювалася Центром через такі форми роботи, як семінари, групові та індивідуальні консультації, наради тощо. Протягом року Центром проведено 9 обласних семінарів, 9 методичних онлайн-порадників, 2 науково-практичні конференції тощо (таблиця 2).

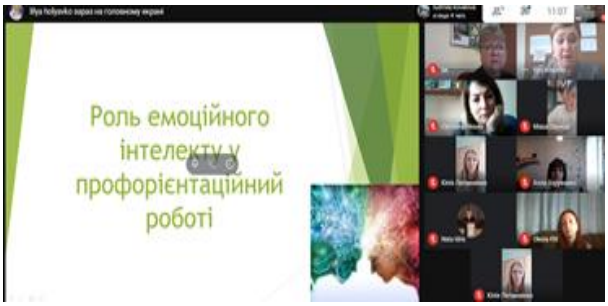

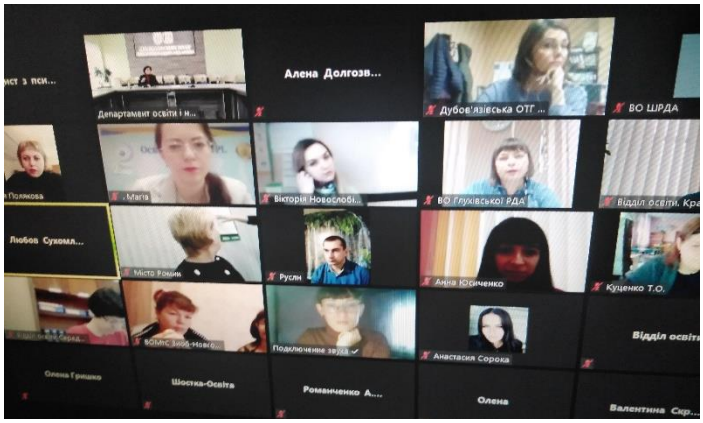

Таблиця 2

Науково-методичні заходи, проведені Центром у 2020/2021 навчальному році для спеціалістів психологічної служби

№	Тематика	Категорія та кількість учасників
Конференції (онлайн)		
1	VII Міжнародна науково-практична конференція «Особистість у кризових умовах та критичних ситуація життя» (співорганізатор, проведення семінару-практикуму)	Практичні психологи, соціальні педагоги закладів освіти області 180
2	Виклики дистанційної освіти: особливості організації роботи практичного психолога в синхронному та асинхронному режимах	Практичні психологи закладів освіти області, психологи ЦПР ПП 100
Обласні науково-практичні онлайн-семінари		
1	Особливості супроводу освітнього процесу в умовах карантинних обмежень	Практичні психологи закладів позашкільної освіти 20
2	Соціально-педагогічна підтримка здобувачів освіти в сучасних умовах	Соціальні педагоги закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти 35
3	Профілактика суїцидальної поведінки серед здобувачів освіти	Відповідальні за діяльність психологічної служби, практичні психологи закладів фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) освіти 100
4	Психокорекція підлітків з психопатичними формами поведінки	Практичні психологи закладів фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) освіти 45
5	Розвиток емоційного інтелекту у здобувачів освіти	Відповідальні за діяльність психологічної служби 58
6	Роль практичного психолога у створенні безпечного освітнього середовища в умовах закладу освіти	Практичні психологи закладів дошкільної освіти 60
7	Формування відповідальної поведінки у здобувачів освіти	Практичні психологи закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти 50
8	Вплив емоційних чинників на професійне самовизначення здобувачів освіти	Практичні психологи закладів інституційного догляду та виховання дітей 51
9	Збереження психічного здоров'я здобувачів освіти	Практичні психологи закладів загальної середньої освіти, психологи ЦПР ПП 80
Онлайн-наради		
1	Про організацію роботи служб порозуміння закладів освіти в умовах карантинних обмежень	Керівники Служб порозуміння закладів освіти 60
2	Про підготовку аналітичного та статистичного звітів за підсумками роботи психологічної служби області у 2020/2021 навчальному році	Відповідальні за діяльність психологічної служби в органах управління освітою, психологи ЦПР ПП 69
3	Про підсумки роботи психологічної служ-	Відповідальні за діяльність психологіч-

	би області у 2020/2021 навчальному році та основні завдання діяльності у 2021/2022 навчальному році	ної служби в органах управління освітою, психологи ЦПР ПП, практичні психологи закладів освіти 90
Вебінари		
1	Діяльність практичного психолога в умовах дистанційного навчання	Практичні психологи закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти 45
2	Майдфулнес як метод збереження психічного здоров'я фахівця психологічної служби	Практичні психологи закладів дошкільної та позашкільної освіти, психологи ЦПР ПП 87
Методичні онлайн-порадники		
1	Про актуальні питання діяльності у 2020/2021 навчальному році	Спеціалісти психологічної служби Білопільського, Конотопського районів, Дубов'язівської селищної ради, Бочечківської сільської ради 22
2	Про актуальні питання діяльності у 2020/2021 навчальному році	Спеціалісти психологічної служби Роменського, Кролевецького, Великописарівського, Тростянецького районів, Кириківської селищної ради 35
3	Медіаграмотність як фактор збереження психічного здоров'я у сучасному медіапросторі	практичні психологи закладів позашкільної, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) освіти 80
4	Діяльність соціального педагога в нових умовах: виклики та завдання	Соціальні педагоги закладів загальної середньої освіти 51
5	Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами	Практичні психологи, соціальні педагоги закладів освіти Охтирської міської ради 18
6	Консультування як вид діяльності психолога. Особливості інтернет-консультування	Практичні психологи закладів дошкільної освіти області, психологи ЦПР ПП 70
7	Соціально-педагогічний патронаж учнів пільгових категорій в умовах змін	Соціальні педагоги закладів освіти області 82
8	Особливості онлайн-консультування учасників освітнього процесу	Практичні психологи закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, інституційного догляду та виховання дітей 55
9	Алгоритм первинної профілактики насильства в учнівському середовищі	Соціальні педагоги закладів інституційного догляду та виховання дітей 15
Інше		
1	Онлайн-марафон, присвячений 30-річчю психологічної служби системи освіти України	Практичні психологи закладів освіти області, відповідальні за діяльність психологічної служби в органах управління освітою, психологи ЦПР ПП 100
2	X обласний Психологічний форум, присвячений Всеукраїнському Дню психолога	Практичні психологи, соціальні педагоги закладів освіти області, відповідальні

		за діяльність психологічної служби в органах управління освітою, психологи ЦПР ПП 90
3	Онлайн-вітання переможців обласного дистанційного проєкту «Мій світ психології»	Практичні психологи закладів освіти області, відповідальні за діяльність психологічної служби в органах управління освітою, психологи ЦПР ПП, учасники обласного дистанційного проєкту 120

Для спеціалістів психологічної служби підготовлено інструктивно-методичний лист «Про попередження буліциду серед здобувачів освіти» (лист Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації від 01.03.2021 № 08-13/1422).

З метою приведення у відповідність до вимог психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в закладах освіти, здійснено експертизу 11 психокорекційних, розвиваючих програм, розроблених практичними психологами закладів освіти області, зокрема:

програма «Успіх починається з дії» (укладач Садовська І.В., практичний психолог Роменської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 4 Роменської міської ради);

програма «Профілактика стресових станів у підлітковому віці» (укладач Іллєнко В.М., практичний психолог комунальної установи Сумська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 18 Сумської міської ради);

програма «Психологічний супровід обдарованого учня як умова реалізації інтелектуально-особистісного потенціалу» (укладач Самофал Н.Ф., практичний психолог Шосткинської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 8);

програма профілактики булінгу серед учнів підліткового віку «Ти все робиш правильно» (укладач Сердюк В.М., практичний психолог Воронізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів імені П.О. Куліша);

цикл групових занять «Казкові подорожі» (укладач Апаріна В.І., практичний психолог Кролевецького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 10 «Горобинка»);

профілактична програма для педагогів «Шлях до себе» (укладачі Растроста Г.Б., методист НМЦ ПС КЗ СОІППО, Сагер І.В., практичний психолог КЗ СОР «Сумський фаховий медичний коледж»);

корекційно-розвиткова програма для дітей старшого дошкільного віку з розвитку пізнавальних процесів (укладач Александрова Н.М., практичний психолог Чернеччинського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) «Чайка» Чернеччинської сільської ради);

просвітницька програма для учнів 5-6 класів «Ми – є. Ми – рівні» (укладач Федоренко І.Л., практичний психолог Кролевецької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 2 імені М.О. Лукаша Кролевецької міської ради);

корекційно-розвиткова програма «Веселий дзвоник» для дітей 5 року життя із синдромом Дауна (укладач Пелех Н.І, практичний психолог Роменського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 8 «Дзвіночок»);

корекційно-розвиткова програма для дітей 5-го року життя з порушенням мовлення «Маленькі кроки у великий світ» (укладач Демиденко О.А., практичний психолог Сумського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 2 «Ясочка»);

розвивальна програма для дітей раннього віку «Маленькі кроки» (укладач Приходько В.М., практичний психолог Сумського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 30 «Чебурашка»).

Сучасні тенденції та інтенсивність розвитку суспільства створюють нові передумови для налагодження комунікації між різними інституціями. Партнерські відносини стають одним із найважливіших підходів у діяльності психологічної служби на шляху досягнення спільних цілей.

У рамках співпраці з установами та організаціями, що є дотичними до освітнього процесу, навчально-методичний центр психологічної служби комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти виступив співорганізатором у проведенні науково-практичного семінару «Соціально-психологічні проблеми стигматизації осіб, груп, меншин у різних суспільних та освітніх середовищах» (спільно з Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України), тренінгу «Насильство – не норма» та Форуму «Реальність і масштаб проблеми насильства над дітьми: чому суспільство толерує проблему» (спільно з ГО «Поступ: освітній простір», м. Суми), взяв участь у Національному форумі «Національний план дій на виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325: впровадження на національному та місцевому рівнях», семінарі з питань аналізу гендерного профілю (у рамках проєкту «Посилення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок в умовах реформи децентралізації»), засіданні у форматі «круглого столу» «Об’єднуємо зусилля заради кібербезпеки дітей» (у рамках співпраці з громадською організацією «Ліга сучасних жінок», м. Суми), онлайн-семінарі для працівників закладів, установ, що надають соціальні послуги (у рамках Всеукраїнської просвітницької кампанії «Не дай домашньому насильству шанс!») тощо.

Співпраця з різними установами та організаціями сприяє розширенню можливостей щодо науково-методичного супроводу та надання фахової підтримки працівникам психологічної служби.

Досягнення як обов'язок

Робота, що здійснюється для забезпечення якісної діяльності практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти Сумщини, має на меті підвищення ефективності діяльності спеціалістів регіональної психологічної служби.

Свідченням професійного зростання спеціалістів служби є створення авторських корекційно-розвиткових, просвітницьких, профілактичних програм, спрямованих на вирішення нагальних проблем навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти, створення безпечного освітнього простору, протидії булінгу та насильства в учнівському середовищі, збереження психічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

З метою виявлення та поширення кращого досвіду, оптимізації інноваційної діяльності працівників психологічної служби, підвищення професійної компетентності, реалізації творчого потенціалу, престижності професії, спеціалісти служби, починаючи з 2018 року, беруть участь у Всеукраїнському конкурсі авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі». У 2020/2021 навчальному році конкурс проведено у номінації «Розвивальні програми». Для участі у ІІ (обласному) етапі було заявлено 17 програм: із них 15 програм представлено практичними психологами (3 – заклади дошкільної освіти, 3 – заклади загальної середньої освіти, 2 – заклади позашкільної освіти, 4 – заклади професійної (професійно-технічної) освіти, 1 – заклад фахової передвищої освіти, 1 – заклад інституційного догляду та виховання дітей) та 2 – соціальними педагогами закладів загальної середньої освіти.

За результатами обласного етапу переможцями визнано програми:

«Тренінг розвитку лідерських якостей» (укладач Біловол Л.В., практичний психолог ДПТНЗ «Сумське ВПУ будівництва і дизайну», І місце);

«Маленькі кроки» (укладач Приходько В.М., практичний психолог Сумського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 30 «Чебурашка» м. Суми, Сумської області, ІІ місце);

«Хочеш змінити світ – почни з себе» (укладач Острівна О.В., практичний психолог Державного навчального закладу «Сумське міжрегіональне вище професійне училище», ІІІ місце);

«Крокуємо в країну «Школяндія» (укладач Зелюкіна Т. М., практичний психолог Глухівського дошкільного навчального закладу (центр розвитку дитини) «Світлячок» Глухівської міської ради Сумської області, ІІІ місце).

Важливою умовою ефективної роботи працівників психологічної служби є наявність окремого приміщення та сучасного обладнання в ньому. З метою вдосконалення матеріально-технічного та методичного забезпечення діяльності практичних психологів закладів освіти області, підвищення якості та ефективності їх роботи проведено огляд-конкурс серед кабінетів практичних психологів закладів освіти всіх типів. За результатами конкурсу кращими кабінетами визнано:

- *серед закладів дошкільної освіти*

– кабінет практичного психолога Роменського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 8 «Дзвіночок» Роменської міської ради (практичний психолог Пелех Н.В.);

– кабінет практичного психолога Сумського дошкільного навчального закладу (центр розвитку дитини) № 28 «Ювілейний» Сумської міської ради (практичний психолог Кравцова Л.В.);

– кабінет практичного психолога Конотопського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 7 «Золотий ключик» Конотопської міської ради (практичний психолог Огієнко О.М.);

- *серед закладів загальної середньої освіти*

– кабінет практичного психолога Дубов'язівського навчально-виховного комплексу «спеціалізована школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад» Дубов'язівської селищної ради Конотопського району (практичний психолог Коритченко Л.Г.);

– кабінет практичного психолога Будильського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Лебединської міської ради (практичний психолог Грузд Н.В.);

– кабінет практичного психолога комунального закладу Липоводолинська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів Липоводолинської селищної ради (практичний психолог Запорожець В.В.).

Огляд-конкурс на кращий психологічний кабінет закладів освіти області проводиться з 2012 року. Проведення конкурсу сприяє підвищенню показника забезпеченості спеціалістів служби кабінетами. Так, за підсумками 2020/2021 навчального року окреме приміщення (1-2 кабінети) мають 69% практичних психологів проти 62,1% у 2020 році.

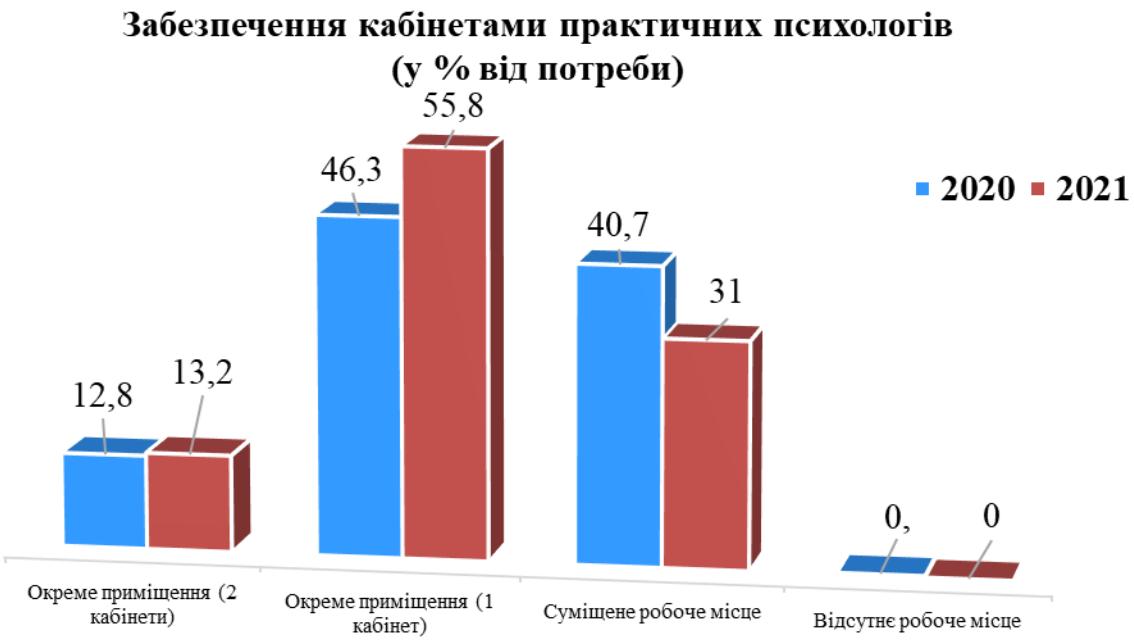

Серед соціальних педагогів цей показник дещо нижчий і становить 45,2% проти 36,3% у минулому навчальному році.

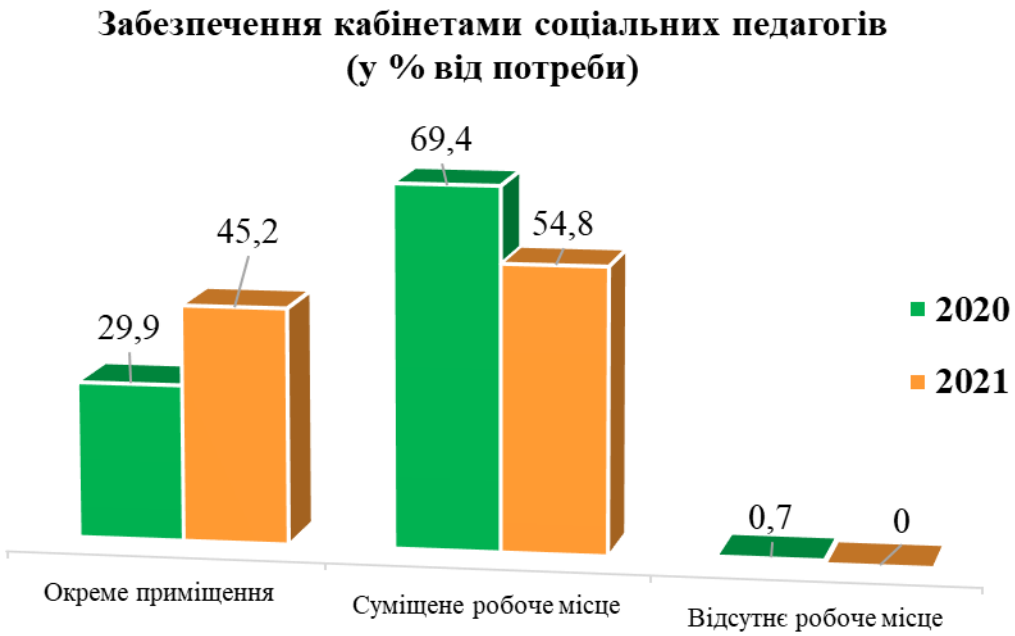

У той же час третя частина практичних психологів та половина соціальних педагогів працюють у суміщених з іншими фахівцями кабінетах. Найбільш гострою ця ситуація є в Бездрицькій, Боромлянській, Попівській, Річківській сільських територіальних громадах, де усі практичні психологи працюють у суміщених кабінетах. У Верхньосироватській, Хмелівській сільських, Степанівсь-

кій, Великописарівській селищних, Буринській міській територіальних громадах у суміщених кабінетах працюють від 80% до 40% психологів.

Усі соціальні педагоги закладів освіти Бездрицької, Боромлянської, Верхньосироватської, Вільшанської, Нижньосироватської, Попівської, Хмелівської, Юнаківської сільських, Великописарівської, Кириківської, Шалигинської селищних, Буринської, Недригайлівської, Роменської міських територіальних громад працюють у суміщених кабінетах.

Відсутність окремого робочого кабінету негативно позначається на якості роботи працівників психологічної служби, унеможливлює вчасне та змістовне надання психологічної підтримки та соціально-педагогічної допомоги, обмежує можливості щодо здійснення індивідуальної корекційної та консультативної діяльності.

Важливою умовою забезпечення якісного психологічного супроводу освітнього процесу, здійснення соціально-педагогічного патронажу в умовах дистанційного та/або змішаного навчання є запровадження у практику роботи практичних психологів та соціальних педагогів інформаційно-комунікаційних технологій. Проте на кінець 2020/2021 навчального року кожен третій працівник психологічної служби працює в умовах відсутності відповідного матеріально-технічного забезпечення, вільного доступу до Інтернет-ресурсів.

Забезпечення фахівців психологічної служби персональним коп'ютером (у % від потреби)

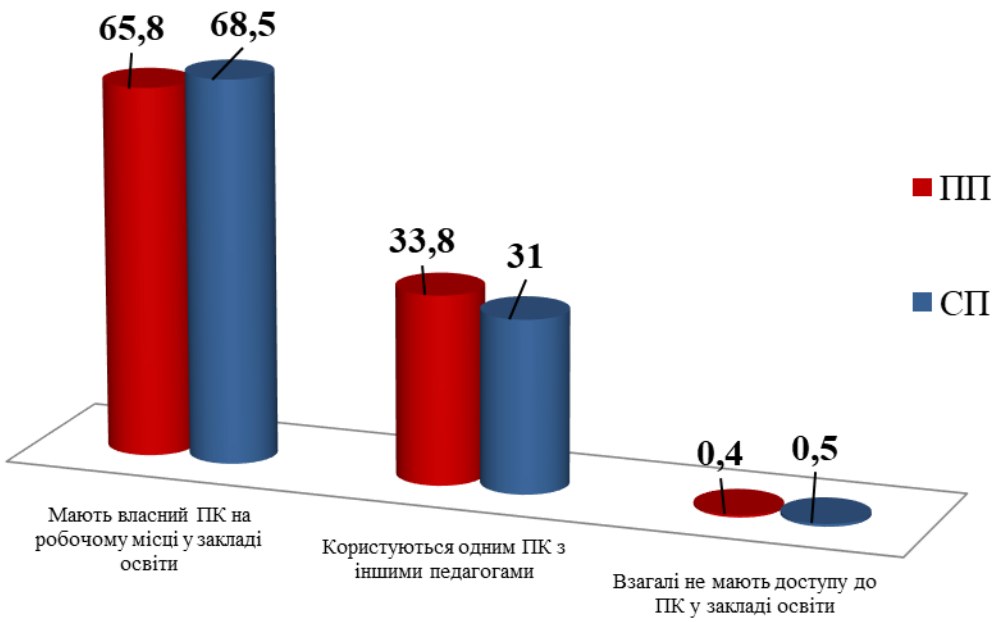

Вирішення зазначених проблем сприятиме підвищенню ефективності діяльності спеціалістів у реалізації актуальних освітянських завдань.

Ровесниця держави Україна

Психологічній службі – 30!

2021 рік є ювілейним для психологічної служби системи освіти України, адже саме у цьому році святкується 30-річчя з дня заснування служби.

У психології говорять, що ДІТИ вчаться довіряти світові, підлітки та ЮНАКИ шукають самих себе, а ДОРОСЛІ дивляться за власні межі. Якщо перефразувати цей вислів, то, не буде перебільшенням сказати, що за 30 років психологічна служба дійсно здобула ДОВІРУ і затребуваність в освітянському просторі, успішно пройшла етап САМОВИПРОБОВУВАННЯ, етап розкриття власних можливостей, етап пошуку найоптимальніших форм та методів психологічної допомоги та вийшла на якісно новий етап свого розвитку – перехід від кількісних вимірів до підвищення ЯКОСТІ власної діяльності.

За вагомий внесок у розвиток психологічної служби системи освіти області, багаторічну сумлінну працю та з нагоди 30-річчя психологічної служби у системі освіти 33 спеціалісти психологічної служби області нагороджено грамотою Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації.

І цей список можна продовжити. Кожний із 726 спеціалістів психологічної служби Сумщини заслуговує на вдячність за творчу, самовіддану працю, відпо-

відальне ставлення до свого покликання, професійну майстерність і безкорисливе добро, яке повсякчас дарує людям.

Перспектива як дороговказ

У 2021/2022 навчальному році для організації належного психологічного, соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу необхідно вжити заходів щодо:

– сприяння забезпеченню ставками практичного психолога та соціального педагога у закладах освіти відповідно до нормативної потреби;

– стовідсоткового забезпечення фахівців психологічної служби закладів освіти окремими кабінетами;

– забезпечення фахівців психологічної служби інформаційно-комунікаційними технологіями, підключенням до мережі Інтернет;

– покращення методичного та технічного забезпечення діяльності працівників психологічної служби, особливо в закладах освіти новостворених територіальних громад;

– проведення для фахівців психологічної служби закладів освіти занять, семінарів, тренінгів для підвищення фахової компетентності;

– запровадження на сайті закладу освіти сторінки «Кабінет практичного психолога/соціального педагога» та онлайн-консультування;

– психологічного та соціально-педагогічного забезпечення та супроводу інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, консультативної і просвітницької роботи з батьками;

– посилення роботи зі здійснення профілактичних заходів у закладах освіти щодо зниження рівня вживання алкоголю та психоактивних, наркотичних речовин підлітками;

– забезпечення захисту прав і свобод дітей, створення безпечного середовища (запобігання насильству в закладі освіти та домашньому насильству);

– проведення просвітницько-профілактичних заходів щодо підвищення рівня знань учасників освітнього процесу з питань сексуальності людини, статевого виховання, ВІЛ/СНІДу тощо;

– проведення просвітницько-профілактичних заходів з учасниками освітнього процесу щодо медіаграмотності, медіазахисту та цифрової гігієни.

Лист Міністерства освіти і науки України від 16.07.2021 № 9-363 «Про пріоритетні напрямки роботи психологічної служби у системі освіти на 2021/2022 н. р.»

Для приміток